INNOVATIONS IN TECHNOLOGY AND SCIENCE EDUCATION
ISSN 2181-371X
https://science-research.org.uz/index.php/ITSE

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA EKOLOGIK TA’LIMNI RIVOJLANTIRISHNING SHAKL, METOD VA VOSITALARI

Murodova Lobar Nortoji qizi
Termiz davlat pedagogika instituti 2-kurs magistranti
lobarmurodova99@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada boshlang‘ich sinflarda ekologik ta’limni rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari tahlil qilingan. Unda ekologik ongni shakllantirishning psixologik-pedagogik xususiyatlari, interfaol metodlar, ekologik kuzatishlar, amaliy loyihalar, pedagogik vositalarning o‘quv jarayonidagi o‘rni atroflicha yoritilgan. Tadqiqot ekologik kompetensiyalarni barqaror shakllantirishga xizmat qiluvchi metodik yondashuvlarni taklif etadi.
Kalit so‘zlar: ekologik ta’lim, ekologik ong, boshlang‘ich sinf, interfaol metod, ekologik tarbiya, ekologik madaniyat

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические и практические подходы к развитию экологического образования в начальных классах. Анализируются психолого-педагогические особенности формирования экологического сознания, роль интерактивных методов, наблюдений в природе, проектной деятельности и дидактических средств. Исследование направлено на определение эффективных путей формирования устойчивых экологических компетенций учащихся.
Ключевые слова: экологическое образование, экологическое сознание, младшие школьники, интерактивные методы, экологическая культура.

Abstract: This article comprehensively analyzes the theoretical and practical foundations of developing environmental education in primary school. It highlights the psychological and pedagogical mechanisms of ecological awareness, the importance of interactive teaching strategies, nature-based observations, project activities, and diverse educational tools. The study proposes effective approaches for building sustainable environmental competencies among young learners.
Keywords: environmental education, ecological awareness, primary school, interactive methods, environmental culture, teaching tools.

Bugungi globallashuv sharoitida ekologik muammolar insoniyatning eng dolzarb tashvishlaridan biriga aylangan. Atmosferaning ifloslanishi, suv resurslarining kamayishi, biologik xilma-xillikning qisqarishi va antropogen bosimning ortishi ekologik madaniyatni erta yoshdan shakllantirishni taqozo etmoqda. Shu nuqtai nazardan, boshlang‘ich ta’lim bosqichida ekologik tarbiya mazmunini ilmiy asosda yo‘lga qo‘yish nafaqat ta’lim tizimi, balki jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim vazifadir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari voqelikni tasavvur qilish, undagi muammolarni idrok etish, tabiat bilan o‘zaro munosabatni shakllantirish jarayonining eng sezgir bosqichida turadi. Ularda ekologik ong va ekologik madaniyatning poydevori aynan shu davrda shakllanadi.

Ekologik ta’limni samarali tashkil etish uchun uning shakl, metod va vositalarini kompleks yondashuv orqali uyg‘unlashtirish talab etiladi. Pedagogik nazariya va amaliyotda ta’limning mazmuni qanchalik ilmiy asoslangan bo‘lsa, o‘quvchilarning ekologik xulq-atvori shunchalik barqaror shakllanishi isbotlangan. Shu bois mazkur maqola ekologik ta’limni yanada takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-pedagogik yondashuvlarni chuqur tahlil qilishni maqsad qilgan.

Adabiyotlar sharhi

Ekologik ta’limning ilmiy asoslari bo‘yicha jahonda va O‘zbekiston ilmiy maktabida ko‘plab tadqiqotlar olib borilgan. J. Piajening kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, kichik maktab yoshidagi bolalarda kuzatish, taqqoslash, umumlashtirish kabi aqliy jarayonlar shakllanadi, bu esa ekologik

tushunchalarni egallashga qulay zamin yaratadi. L. S. Vygotskiy esa ta’lim jarayonida o‘quvchi faoliyatining ijtimoiy xarakterini ta’kidlab, ekologik ongning ham jamiyat bilan o‘zaro munosabatda rivojlanishini asoslab bergan.

O‘zbekiston olimlari — S. Qosimova, Z. Hasanov, R. Ochilov, M. Yuldashev va boshqalar o‘z tadqiqotlarida ekologik ta’limning mazmuni, o‘quv jarayonini metodik ta’minlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish madaniyatini shakllantirish masalalarini ilmiy asosda yoritgan. Ularning fikriga ko‘ra, ekologik kompetensiyalarni shakllantirish uchun o‘quv jarayoni ko‘rgazmali, interfaol, amaliy tajribaga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak.

Xorijiy adabiyotlarda esa ekologik ta’limning barqaror rivojlanish bilan bog‘lanishi, yosh avlodni ekologik xavfsizlikka tayyorlash, ekologik xulq-atvorni shakllantirishda o‘yin texnologiyalari, loyiha faoliyati, dala tadqiqotlari kabi yondashuvlar muhim deb baholanadi. Tadqiqotlarning barchasi ekologik ta’limning muvaffaqiyati o‘quvchi markazligiga, interfaol metodlar ko‘lami va real hayot jarayonlariga integratsiyalashga bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Metodologiya

Ushbu maqolani tayyorlashda nazariy tahlil, pedagogik kuzatish, qiyosiy tahlil, kontent-tahlil kabi ilmiy metodlardan foydalanildi. Boshlang‘ich sinflarda ekologik ta’limni tashkil etish bo‘yicha amaliy tajribalar o‘rganildi, mavjud metodik qo‘llanmalar tahlil qilindi. Shuningdek, pedagogik tajribada qo‘llanilayotgan metodlar va vositalarning samaradorligini baholash orqali muammolar aniqlandi va ilmiy jihatdan asoslangan takliflar ishlab chiqildi.

Tadqiqotning metodologik asosini konstruktiv yondashuv, kompetensiyaviy model, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, ekologik pedagogika konsepsiyasi tashkil etadi. Bu yondashuvlar ekologik ta’limni faqat nazariy bilim berishga emas, balki ekologik xulq-atvorni amaliy shakllantirishga yo‘naltirish imkonini beradi.

Natijalar va Muhokama

Maqola davomida ekologik ta’limni rivojlantirishning samarali shakl, metod va vositalari o‘rganildi va ularning didaktik afzalliklari aniqlangan.

Boshlang‘ich ta’limda qo‘llaniladigan asosiy shakllar — dars, ekskursiya, tabiatdagi kuzatishlar, ekologik o‘yinlar, loyihalar, laboratoriya ishlari, mini-tajriba mashg‘ulotlari o‘quvchilarning ekologik fikrlashini faollashtirishga xizmat qiladi.

Dars jarayonida ko‘proq ko‘rgazmalilik, interfaol suhbat, amaliy mashqlar kabi yondashuvlar qo‘llansa, ekskursiyalar esa o‘quvchini tabiat bilan bevosita muloqotga kiritadi. Tabiatdagi o‘zgarishlarni real idrok qilish orqali bolalarda ekologik ongning emosional-kommunikativ komponentlari mustahkamlanadi.

Ekologik ta’limni rivojlantirishda metodlarning to‘g‘ri tanlanishi hal qiluvchi omildir. Interfaol metodlar — “Aqliy hujum”, “Fikrlar charxi”, “Baliq skeleti”, “Konseptual xarita”, “Rol o‘ynash”, “Muammoli savollar” kabi strategiyalar ekologik muammolarni chuqur tushunishga, ularni hal qilish yo‘llarini mantiqan izlashga undaydi. Kuzatish va tajriba metodlari bolalarda ilmiy fikrlashni shakllantirib, tabiiy jarayonlar o‘rtasidagi sabab-oqibat aloqalarini o‘zlashtirishga yordam beradi.

Vositalar esa metodlarning mazmunini to‘ldiradi. Tabiiy obyektlar, namunalar, kolleksiyalar, multimediali dasturlar, animatsiyalar, ekologik kartalar, virtual laboratoriyalar, grafik-chizmalar, interaktiv didaktik o‘yinlar o‘quvchilarda ekologik tasavvurni kengaytiradi. Yashil o‘simliklar burchagi, kichik issiqxonalar, mini-ekologik bog‘lar esa o‘quvchilarni tabiatga doimiy aloqador holatda tutib turadi. O‘quvchilar foydalanadigan ekologik ertaklar, hikoyalar, musiqiy kompozitsiyalar o‘quv jarayonining emotsional ta’sirchanligini oshiradi.

Muhokama davomida aniqlanganidek, ekologik ta’limning eng samarali omillaridan biri — uning hayotiy tajriba bilan bog‘liqligidir. O‘quvchilar o‘zlari kuzatgan, qo‘llari bilan bajargan ishlarni yaxshi eslab qoladilar va ekologik xulq-atvorni mustaqil ravishda namoyon eta boshlaydilar. Chiqindilarni saralash, maktab hududini obodonlashtirish, daraxt ekish, suvni tejash, “Yashil haftalik” tadbirlarida ishtirok etish kabi amaliy loyihalar o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini oshiradi.

Xulosa

Boshlang‘ich sinflarda ekologik ta’limni samarali tashkil etish ta’limning shakl, metod va vositalarining uyg‘un qo‘llanishini talab etadi. Interfaol va amaliy yondashuvlar o‘quvchilarda ekologik ong, ekologik madaniyat va mas’uliyat hissini shakllantiradi. Ta’lim jarayonida tabiiy obyektlardan foydalanish, tabiatda kuzatishlar tashkil etish, ekologik loyihalar o‘tkazish o‘quvchilarning barqaror ekologik qadriyatlar egasiga aylanishini ta’minlaydi. Raqamli texnologiyalarni ekologik ta’limga tatbiq etish esa uning samaradorligini yanada oshiradi. Kelajakda ekologik kompetensiyalarni baholash tizimini yaratish, raqamli ekologik resurslarni kengaytirish, ota-onalar va jamiyat bilan hamkorlikda integrativ ekologik dasturlarni ishlab chiqish muhim vazifa bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qosimova, S. (2021). Ekologik ta’lim va tarbiyaning nazariy asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
2. Hasanov, Z., & Ochilov, R. (2020). Boshlang‘ich sinflarda ekologik ta’limni tashkil etish metodikasi. Toshkent: TDPU nashriyoti.
3. Yuldashev, M. (2022). Ekologik tarbiya va barqaror rivojlanish. Samarqand: SamDU nashriyoti.
4. Karimova, D. (2023). “Boshlang‘ich ta’limda ekologik madaniyatni shakllantirishning pedagogik asoslari”. Ta’lim va innovatsiyalar, 4(2), 115–125.
5. Piaget, J. (2013). The Child’s Conception of the World. New York: Rowman & Littlefield.
6. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge: Harvard University Press.
7. UNESCO (2021). Education for Sustainable Development: A Roadmap. Paris: UNESCO Publishing.
8. Tilavova, N. (2020). “Ekologik ta’limni boshlang‘ich sinflarda samarali yo‘lga qo‘yish masalalari”. Pedagogika, 3(1), 55–62.
9. G‘afforova, R. (2022). Interfaol metodlar va ekologik ta’lim amaliyoti. Buxoro: BDU nashriyoti.
10. Fullan, M. (2016). The New Meaning of Educational Change. Teachers College Press.
11. OECD (2022). Environmental Education and Competency Frameworks for Primary Schools. Paris: OECD Publishing.
12. Miller, G. T. (2020). Environmental Science: Sustaining Your World. Boston: Cengage Learning.
13. Rasulova, M. (2021). “Ekologik o‘yinlarning o‘quvchilar rivojlanishidagi o‘rni”. Boshlang‘ich ta’lim jurnali, 2(3), 77–82.